

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF THE ORGANIZATION OF PLAY ACTIVITIES OF PRESCHOOL CHILDREN

У статті досліджено психологічні особливості організації ігрової діяльності дітей дошкільного віку. Визначено, що ігрова діяльність впливає на розвиток творчих здібностей і особистісних якостей дітей дошкільного віку, а ігри створюють позитивне емоційне тло, за якого всі психічні процеси протікають найбільш активно. З'ясовано, що умови гри вимагають від дітей концентрації уваги на предметах, які містяться в ігровій ситуації, відкладених діях і сюжеті. Установлено, що, упроваджуючи в гру рольові взаємодії та стосунки, діти набувають соціального досвіду та норм морально-етичної поведінки. Визначено, що формування ігрової діяльності у дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку досягається шляхом цілеспрямованого корекційного навчання, завдяки поступовому формуванню цілей, дійових рефлексій і дійово-рольових ігор. Виявлено, що, розвиваючи пізнавальну активність дітей дошкільного віку, вихователь сприяє розвитку пізнавальної спрямованості, яка виявляється в готовності дітей до активного пошуку під час вирішення тих чи інших проблем та вмінні бачити нове в старому. З'ясовано, що за допомогою ігрової діяльності діти дошкільного віку можуть задовольнити всі свої основні життєві потреби: спілкування, рухливу поведінку, самоствердження, інтереси та потреби. Визначено, що ігрова діяльність дає дітям можливість працювати над уже набутими знаннями та постійно збагачуватися новими знаннями, також ігрова діяльність дітей дошкільного віку повинна будуватися на основі створення ігрової мотивації на базі суб'єкт-суб'єктних відносин. Установлено, що формування особистості дитини дошкільного віку нерозривно пов'язане з тією роллю, яку дитина виконує у процесі гри, оскільки в іграх виникають перші форми взаємин із соціальним середовищем, у дитини формується система установок, бажання взаємодіяти з оточуючими, брати на себе якомога більше ролей.

Ключові слова: ігрова діяльність, дитина дошкільного віку, особистість, розвиток.

The article examines the psychological features of the organization of play activities of preschool children. It was determined that game activity affects the development of creative abilities and personal qualities of children of preschool age, and games create a positive emotional background in which all mental processes proceed most actively. It was found that the conditions of the game require children to concentrate on the objects contained in the game situation, delayed actions and the plot. It has been established that by introducing role interactions and relationships into the game, children acquire social experience and norms of moral and ethical behavior. It was determined that the formation of game activity in preschool children with mental retardation is achieved through purposeful corrective training, thanks to the gradual formation of goals, action reflections and action-role games. It was found that, by developing the cognitive activity of preschool children, the teacher contributes to the development of cognitive orientation, which is manifested in the readiness of children to actively search when solving certain problems and the ability to see the new in the old. It was found that with the help of game activities, preschool children can satisfy all their basic life needs: communication, active behavior, self-affirmation, interests and needs. It was determined that game activity gives children the opportunity to work on already acquired knowledge and constantly enrich themselves with new knowledge, also game activity of preschool children should be built on the basis of creating game motivation on the basis of subject-subject relations. It has been established that the formation of the personality of a preschool child is inextricably linked to the role the child plays in the game, since the first forms of relationships with the social environment arise in games, a system of attitudes is formed in the child, the desire to interact with others, to take on as much as possible roles.

Key words: game activity, preschool child, personality, development.

УДК 159.923
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2023.48.12>

Каньоса Н.Г.

к.психол.н., доцент,
доцент теорії та методик дошкільної освіти
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Комарніцька Л.М.

к.філол.н.,
доцент кафедри інклюзивної освіти, реабілітації та гуманітарних наук,
вчений секретар
Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут»

Постановка проблеми. Під час здійснення психологічного супроводу дітей дошкільного віку важливо враховувати особливості можливих травм, а також психологічні вікові особливості, провідну діяльність і можливість феномену регресу до раніше сформованих стадій розвитку таких дітей. Важливим інструментом надання психологічної допомоги дітям дошкільного віку є гра. У грі можна ідентифікувати нові загрози, дати дітям можливість відреагувати на шокуючі та тривожні події, передбачити успішне подолання складних життєвих ситуацій.

Організована ігрова діяльність дітей дошкільного віку займає особливе місце в системі організованого виховного впливу, оскільки

сама гра розвивається протягом усього дошкільного віку. У рамках ігрової діяльності відбуваються найважливіші зміни в психіці дитини. З'являються детермінанти успішного розвитку новоутворень, максимально розкриваються психічні якості й процеси, ключові риси особистості, започатковуються базові особистісні якості. Ігрова діяльність дітей дошкільного віку є основою для виникнення інших специфічних видів дитячої діяльності, які згодом відриваються від гри і набувають самостійного сприйняття та значення, наприклад праця, навчання, художня творчість.

У дошкільному віці своєрідною формою педагогічної діяльності навчання є дидактичні ігри. Форма ігрової діяльності дає змогу

зробити для дітей дошкільного віку більш зрозумілим значення предметів. За допомогою ігор діти наближаються до змісту цих речей. Тому важливість ігрової діяльності дітей дошкільного віку у контексті їх розвитку зумовлює актуальність тематики цієї статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Окремі питання організації ігрової діяльності дітей дошкільного віку вивчають багато науковців. Так, С. Довбня та Р. Шулигіна відзначають ігрову діяльність як засіб ефективного навчання, виховання та розвитку дітей дошкільного віку для досягнення цілей освітнього процесу шляхом цілеспрямованого застосування системи педагогічних технологій, спрямованих на взаємодію з урахуванням специфіки конкретної ігрової діяльності дітей у системі «вихователь – діти» через реалізацію реальних потреб і особистісного потенціалу [1, с. 175]. В. Синько зазначає, що в ігровій діяльності дітей дошкільного віку лежить здійснення повноцінного розвитку таких дітей як творчих особистостей та розкриття їхніх творчих здібностей. За допомогою різноманітних ігор, казок та методичних прийомів діти дошкільного віку вчаться аналізувати конкретні ситуації та знаходити оригінальні рішення. Цей процес краще відбувається у співпраці дітей і дорослих, спільній творчості. Метод теорії творчого вирішення проблем сприяє руйнуванню стереотипів, розкриває пластичність мислення, допомагає побачити й зрозуміти сміливі та несподівані рішення, знайомить із використанням незвичайних технік, допомагає зберегти широкий погляд і бачення [2, с. 107]. І. Губеладзе розглядає психологічні аспекти ігрової діяльності дошкільників у процесі вивчення іноземної мови та зауважує, що ігри в процесі навчання викликають великий інтерес у дітей дошкільного віку. Це ігри, які стимулюють думку, дають можливість перевірити та розвинути навички, залучають до змагань у групі дітей дошкільного віку. Участь дітей дошкільного віку у таких іграх сприяє їхньому самоствердженню, розвиває прагнення до успіху та різноманітні мотиваційні якості [3, с. 11]. О. Бондар розглядає психологічні особливості проектування ігрового простору дитини дошкільного віку та наголошує, що у рамках дитиноцентричного підходу психологічний дизайн ігрового простору дітей дошкільного віку має бути спрямований на розвиток індивідуальних здібностей таких дітей у різних аспектах людського буття, формування внутрішньої свободи та незалежності у стосунках із людьми. Сучасний підхід до проектування ігрових просторів для дітей дошкільного віку має базуватися на парадигмі розвитку та захисту з погляду фізичного, психічного, соціального та духовного здоров'я дітей [4, с. 91]. І. Чухрій, розглядаючи особливості дитячої гри в процесі психологіч-

ної допомоги дітям раннього та дошкільного віку, наголошує, що такі ігри містять відновлюючі та цілющі властивості, які допомагають дітям подолати руйнівні та травматичні події. Установлення контакту з дитиною є важливою частиною сучасної ігрової терапії. Іноді ці прості інтерактивні елементи забирають багато часу, особливо коли погіршується життєва ситуація дитини, є травми чи поведження з оточенням. Приводом для контакту може бути випадок: інтерес до іграшки, предмету одягу [5, с. 88]. Т. Завязун, розглядаючи вплив ігрової діяльності на всебічний розвиток дітей дошкільного віку, зауважує, що загальний розвиток таких дітей в іграх досягається, перш за все, за допомогою різних напрямів змісту гри. Одним із найактуальніших завдань сучасної дошкільної освіти є ефективне використання різних видів ігор в освітньому процесі. Різноманітні існуючі ігри ведуть до всебічного розвитку дітей дошкільного віку, викликають основні зміни психічних процесів і психологічних особливостей особистості, які визначають інтереси і ставлення дітей до дійсності, характер їхніх взаємин з оточуючими. У процесі гри під правильним керівництвом дорослих формується особистість дітей, а в грі формуються якості їхньої психіки, необхідні в майбутньому для сприяння навчанню впродовж життя [6, с. 96].

Акцентуючи увагу на окремих аспектах організації ігрової діяльності дітей дошкільного віку, доцільно відзначити, що такі питання потребують проведення більш ґрунтовніших досліджень, зокрема з позиції висвітлення психологічних аспектів.

Мета статті полягає у дослідженні психологічних особливостей організації ігрової діяльності дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Організована ігрова діяльність дітей дошкільного віку передуює розвитку самостійних ігор. Як і в інших видах організаторської діяльності, вона частіше ініціюється і спрямовується вихователем, коли навички самоорганізації відсутні і потрібне втручання вихователя.

Відповідно до Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) [7], ігровий процес як найбільш близька сфера розвитку дитини потребує насиченого ігрового середовища та освітньої підтримки дорослих, тому класифікація ігор відображає рівень активності та свободи дитини в організації ігрової діяльності. Гра відіграє важливу роль у житті дітей дошкільного віку, тому необхідно визнати важливу цінність вільної дитячої гри в освітніх програмах закладів дошкільної освіти.

Завдяки керівній ролі вихователя і розвитку партнерських відносин з усіма учасниками гри поступово формується арсенал ігрових

вражень і можливих застосувань (наприклад, власні потреби, ініціатива, внутрішня мотивація, емпатія, творчі ідеї, спілкування з однолітками тощо), які згодом дають можливість дітям дошкільного віку грати самостійно.

Ігрова діяльність впливає на розвиток творчих здібностей і особистісних якостей дітей дошкільного віку, а ігри створюють позитивне емоційне тло, за якого всі психічні процеси протікають найбільш активно. Ігрова діяльність є засобом психолого-виховного впливу на формування особистості дитини, спрямованим на розвиток інтелектуальних, комунікативних і творчих здібностей та розкриття їхніх можливостей у реальному житті [8, с. 74].

Ігрова діяльність впливає на формування довільності психічних процесів. Таким чином, у процесі гри у дітей дошкільного віку починають розвиватися довільна увага і пам'ять. Такі діти краще концентруються і запам'ятовують в ігрових умовах, аніж у звичайних. Усвідомлені цілі (концентрація, пам'ять і запам'ятовування) привертають увагу дітей раніше і легше, ніж будь-що інше у грі. Умови гри вимагають від дітей концентрації уваги на предметах, які містяться в ігровій ситуації, відкладених діях і сюжеті.

У ході ігрової діяльності починає формуватися освітня діяльність, яка згодом стає провідною. Елементи навчання вводяться дорослими і не з'являються безпосередньо у грі. Діти дошкільного віку навчаються через гру. За дотримання правил гри діти дошкільного віку будуть виконувати елементарні навчальні дії ненав'язливо.

Взаємодія дітей дошкільного віку з дорослими та однолітками в ігровій діяльності активізує потенційні сили та реальні можливості творчого перевтілення. Головні риси гри – творчість і задоволення. Вони не терплять ніякого регулювання ззовні і дотримуються внутрішніх законів, таких як логіка інтриг, веління правил гри. Хід і насиченість гри визначаються уявою, багатством вражень і узагальненням. Упроваджуючи у гру рольові взаємодії та стосунки, діти набувають соціального досвіду та норм морально-етичної поведінки.

Формуванню якостей дітей дошкільного віку сприяє прояв необхідних ігрових якостей (ввічливості, наполегливості, відповідальності тощо). Гра спеціально моделює життя дітей: їхні безпосередні потреби, інтереси та реальні можливості.

Формування ігрової діяльності у дітей дошкільного віку із затримкою інтелектуального розвитку характеризується відсутністю стійкого пізнавального інтересу, недостатністю довільної уваги, недорозвиненням емоційно-вольової сфери, характерною руховою затримкою, емоційним збудженням і підвищеною стомлюваністю. Без спеціально організо-

ваного освітнього процесу гра дошкільників із вадами інтелекту не досягає оптимального для даної дитини рівня, а тому не виконує основної діяльничної функції дошкільного дитинства. Формування ігрової діяльності у дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку досягається шляхом цілеспрямованого корекційного навчання, завдяки поступовому формуванню цілей, дійових рефлексій і дійово-рольових ігор [9, с. 24, 26].

Досягнення ігрових цілей також стимулює пізнавальну діяльність дітей, тому ігрові завдання для дітей дошкільного віку повинні бути цікавими і доступними. Щоб надовго викликати у дітей інтерес, потрібно підбирати ігри з різноманітністю пізнавальних завдань, сюжетів і матеріалів. Спеціально створене ігрове середовище та пізнавальні ситуації спонукають таких дітей до самостійного пошуку нових форм гри. Завдяки багатій бібліотеці освітніх і навчальних ігор кожна дитина знайде захоплююче заняття, яке відповідатиме її індивідуальним уподобанням і потребам. Це вимагає від дітей дошкільного віку творчого підходу до складання та використання всіх елементів ігрового середовища [10, с. 94].

Розвиваючи пізнавальну активність дітей дошкільного віку, вихователь сприяє розвитку пізнавальної спрямованості, яка виявляється в готовності дітей до активного пошуку під час вирішення тих чи інших проблем та вмінні бачити нове в старому. Жодна діяльність не може здійснюватися без мотивації. Пасивні методи навчання призводять до формування пасивної особистості. Методи, які дають змогу дітям під керівництвом дорослих досягати певних результатів, сприяють формуванню особистості зі значно більшим творчим потенціалом. Діти володіють знаннями лише тоді, коли самі їх відкривають. Тому під час гри дитина неусвідомлено і без напруги засвоює та закріплює великий обсяг інформації.

Повнота охоплення дітей дошкільного віку залежить від їхніх здібностей, інтересів і можливостей використання окремих компонентів. Якісно організований ігровий простір таких дітей передбачає періодичну зміну ігрового матеріалу, появу нових предметів, які стимулюють ігрову, рухову, пізнавальну та дослідницьку діяльність. Наявність ігрової зони означає, що діти мають вільний доступ до певних засобів ігрової діяльності, таких як іграшки, матеріали та допоміжні засоби, які дають їм змогу виконувати найважливіші види діяльності. Грамотно організована ігрова зона передбачає інтеграцію соціальних і природних засобів для забезпечення різноманітності діяльності дітей дошкільного віку. Дизайн ігрового простору повинен бути спрямований на відповідність компонентів за кількістю, різноманітністю, оригінальністю,

варіативністю та ступенем впливу на особистість дитини [11, с. 13].

Із практики психолого-педагогічного аналізу ігор дітей відомо, що прояв інтересу до спільних ігор з однолітками, які мають колективний характер, починається вже в дошкільному віці. Відбувається поступовий перехід від гри «збоку» до гри «разом», діти починають самостійно спілкуватися з іншими дітьми і взаємодіяти в процесі спільної гри. Діти дошкільного віку вчаться контактувати, передавати і сприймати інформацію про навколишнє середовище, координувати власні дії й дії однолітків [12, с. 10].

Сьогодні неможливо уявити дітей дошкільного віку без якісного оформлення ігрового простору, не враховуючи того, що простір, у якому живуть та розвиваються такі діти, має відповідати, перш за все, їхньому віку. Реалізація дитиноцентричного підходу до організації ігрового простору дітей дошкільного віку передбачає не лише впровадження процесу ігрової діяльності, що дає їм змогу стати повноправними господарями свого особистого простору, а й моделювання умов, що забезпечують численні можливості для розвитку власних умінь, виявлення власної ініціативи та всебічну самореалізацію.

Завдяки комунікативно-ігровій діяльності діти засвоюють досвід попередніх поколінь, збагачують свої знання, розвивають практичні вміння та навички, духовні потреби, естетичні почуття, формують власний світогляд, переконання та особистість. За допомогою ігрової діяльності діти дошкільного віку можуть задовольнити всі свої основні життєві потреби: спілкування, рухливу поведінку, самоствердження, інтереси та потреби. Ігрова діяльність сприяє якісним змінам психіки дітей, захопленню формою і змістом, спрямовує розвиток розумових, вольових і творчих здібностей, формує культуру спілкування у спільній діяльності. Ігрова діяльність дає дітям можливість працювати над уже набутими знаннями та постійно збагачуватися новими знаннями.

Для раціональної організації ігрової діяльності дітей дошкільного віку рекомендується проводити правильні педагогічні рекомендації, засновані на знанні особливостей розвитку психічних процесів в іграх.

Перевага ігор перед іншими видами діяльності дітей полягає у тому, що вони вчать дитину бути максимально вільною і захоплюючою, але стають школою довільних дій, досягнення мети, подолання імпульсивних бажань. Це практично єдина сфера, де діти дошкільного віку можуть проявити свою ініціативу та творчу активність. Через ігри діти вчаться контролювати та оцінювати себе, розуміти, що вони роблять, а головне – намагаються чинити правильно. У розвиненій

формі гри діти хочуть діяти самостійно і за визнаними правилами. Уникнення правил гри може означати, що ігри більше не є «випадковою школою» для сучасної дитини і що жодна інша діяльність для дітей дошкільного віку не може виконати цю функцію. Бо свавілля – це не лише поведінка, яка відповідає правилам, а й свідомість, самостійність, відповідальність, самовладання, ініціатива та внутрішня свобода. Якщо діти програють гру, вони не можуть розвинути ці якості. У результаті їхня поведінка залишається незграбною та мимовільною, залежною від оточуючих дорослих.

У створенні умов для успіху дитини важлива позиція дорослого. Дитина має бути активним учасником ігрової діяльності, а дорослий – партнером у розвитку дитини. Ігрова діяльність дітей дошкільного віку повинна будуватися на основі створення ігрової мотивації на базі суб'єкт-суб'єктних відносин. Окрім того, дорослі повинні створювати сприятливі умови для ігрової рефлексії дітей, самостійної оцінки своїх досягнень в ігровій діяльності, моделювання різноманітних ситуацій.

За цих умов кардинально змінюється роль дитини в ігровому просторі. Діти стають не пасивними спостерігачами, а активними учасниками ігрового процесу. Гра повинна стати формою активного творчого осмислення дітьми особливостей суспільного життя, а тому не зводиться до простого копіювання дійсності. Метою гри є створення умов для прояву дитячої творчості у винаході ігрових ідей шляхом поєднання кількох подій, що відбуваються у грі. В іграх діти дошкільного віку повинні вміти активно і творчо відтворювати суспільне життя, події, відносини.

Висновки. На основі проведеного дослідження визначено, що психологічні особливості організації ігрової діяльності дітей дошкільного віку полягають у визначенні якості організації та можливих шляхів підвищення її ефективності. Ігрова діяльність дитини – це своєрідна форма, у якій вона на рівні своїх знань і вмінь відтворює дії дорослих і взаємовідносини між ними, розкриває діяльність, у якій вона пізнає предмети та їхні функції, а також соціальну дійсність навколишнього середовища. Це найважливіша діяльність для розвитку дітей дошкільного віку. У дошкільному віці дитина не відокремлюється від оточуючих дорослих і навчається предметам і діям разом, головним чином, за допомогою і під керівництвом дорослих. Фізичні та розумові здібності дитини ще дуже обмежені, тому спілкування відбувається зазвичай в ігровій формі.

Формування особистості дитини дошкільного віку нерозривно пов'язане з тією роллю, яку дитина виконує в процесі гри. В іграх виникають перші форми взаємин із соціальним середовищем, у дитини формується система

установок, бажання взаємодіяти з оточуючими, брати на себе якомога більше ролей. Умови реалізації ігрової взаємодії стають дедалі складнішими в кількісному та якісному відношенні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Довбня С.О., Шулигіна Р.А. Теоретико-методичний супровід ігрової діяльності дітей дошкільного віку. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2019. Вип. 72. Т. 1. С. 10–176.
2. Синько О.В. Використання методики ТРВЗ в ігровій діяльності дошкільнят. *Таврійський вісник освіти*. 2013. № 2. С. 102–107.
3. Губеладзе І. Психологічні аспекти ігрової діяльності дошкільників в процесі вивчення іноземної мови. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/705598/1/gybeladze.pdf>
4. Бондар О.П. Психологічні особливості проектування ігрового простору дитини дошкільного віку. *Вчені записки Таврійського національного університету імені І.В. Вернадського. Серія «Психологія»*. 2020. Т. 31(70). № 4. С. 90–95.
5. Чухрій І. Дитяча гра в процесі психологічної допомоги дітям раннього та дошкільного віку. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Психологія*. 2022. № 3(56). С. 85–89.
6. Завязун Т. Вплив ігрової діяльності на всебічний розвиток дитини-дошкільника. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2018. Вип. 64. С. 93–96.
7. Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти): нова редакція : Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2021 № 33. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf.
8. Богуш А.М., Луцан Н.І. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи : навчально-методичний посібник. Київ : Слово, 2005. 720 с.
9. Дмітрієва М.В. Особливості формування ігрової діяльності у дошкільників із затримкою психічного розвитку. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2012. Вип. 3(1). С. 23–27.
10. Коновальчук І.І., Наумович А.Л. Педагогічний потенціал ігрової діяльності в розвитку пізнавальної активності дітей дошкільного віку. *Упровадження сучасних технологій в процесі забезпечення якісної підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти* : збірник наукових праць / за заг. ред. Л.В. Зданевич, Л.С. Пісоцької, Н.М. Миськової, Л.О. Онофрійчук. Хмельницький : ХГПА, 2021. С. 91–95.
11. Бондар О. Психологічні особливості організації ігрового простору дитини дошкільного віку з використанням українських народних ремесел. *Вісник Львівського університету. Серія «Психологічні науки»*. 2021. Вип. 10. С. 12–17.
12. Ігрова діяльність дошкільника: молодший дошкільний вік / Т.О. Піроженко та ін. Київ : Генеза, 2016. 88 с.